

ЛЕКЦІЯ

«Загальні засади антикорупційної політики в Україні під час військового стану».

Мета: сформувати у співробітників ДУ «ТМО» цілісне розуміння загальних засад антикорупційної політики України в умовах воєнного стану, ознайомити з ключовими принципами та пріоритетами державної антикорупційної діяльності, роллю Національного агентства з питань запобігання корупції, а також актуальними вимогами законодавства, затвердженого Верховною Радою України, з метою підвищення рівня правової обізнаності, особистої відповідальності та практичного застосування антикорупційних механізмів у службовій діяльності.

1. Загальна характеристика антикорупційної політики в умовах воєнного стану.

Антикорупційна політика України в умовах воєнного стану є складовою національної безпеки та спрямована на мінімізацію корупційних ризиків у період підвищеного навантаження на державні інституції.

Особливості цього періоду полягають у:

- обмеженні доступу до публічної інформації;
- спрощенні адміністративних процедур;
- збільшенні обсягів державних витрат, особливо у сфері оборони та відновлення;
- необхідності оперативного прийняття управлінських рішень.

Ключовими завданнями є забезпечення належного моніторингу використання ресурсів та запобігання зловживанням, незважаючи на спрощення процедур.

Антикорупційні органи, зокрема Національне агентство з питань запобігання корупції та Національне антикорупційне бюро України, продовжують здійснювати діяльність, спрямовану на запобігання зловживанням з боку посадових осіб, що є критично важливим для забезпечення національної безпеки.

До останнього часу антикорупційна політика реалізовувалася на основі Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки. Наразі Верховна Рада України розглядає проєкт Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2026–2030 роки», який має визначити нові стратегічні пріоритети держави у цій сфері.

2. Основні принципи антикорупційної політики під час війни.

Антикорупційна політика в умовах воєнного стану ґрунтується на системі базових принципів, які забезпечують її ефективність навіть за умов підвищених ризиків, обмежених ресурсів та необхідності оперативного прийняття рішень.

До основних принципів належать:

- **верховенство права** – передбачає рівність усіх перед законом незалежно від посади, статусу чи умов воєнного стану. Жодні обставини не можуть бути підставою для уникнення відповідальності за корупційні правопорушення;
- **прозорість і підзвітність** – забезпечуються шляхом відкритості діяльності органів влади та обов'язку звітування, навіть в умовах обмеження доступу до окремих видів інформації з міркувань безпеки. При цьому має зберігатися баланс між публічністю та захистом чутливої інформації;
- **невідворотність відповідальності** – кожне корупційне правопорушення має тягнути за собою встановлену законом відповідальність. У цьому контексті важливу роль відіграють спеціалізовані органи, зокрема Національне антикорупційне бюро України та Вищий антикорупційний суд;
- **превентивність** – пріоритет надається запобіганню корупції шляхом виявлення та усунення корупційних ризиків до моменту їх реалізації. Значну роль у цьому процесі відіграє Національне агентство з питань запобігання корупції, яке формує антикорупційну політику та здійснює моніторинг дотримання законодавства;
- **цифровізація процесів** – впровадження електронних сервісів і систем (зокрема електронного декларування, електронних закупівель, автоматизованих реєстрів) дозволяє мінімізувати людський фактор, зменшити корупційні ризики та забезпечити прозорість управлінських процесів;
- **участь громадськості** – залучення інститутів громадянського суспільства до здійснення громадського контролю, аналізу рішень та моніторингу діяльності органів влади. Водночас така участь реалізується з урахуванням обмежень, пов'язаних із воєнним станом та вимогами національної безпеки;
- **адаптивність та гнучкість** – антикорупційна політика повинна оперативно реагувати на нові виклики воєнного часу, зокрема шляхом внесення змін до нормативно-правових актів, процедур та механізмів контролю;
- **ризик-орієнтований підхід** – зосередження уваги на найбільш уразливих до корупції сферах (оборона, закупівлі, відновлення, гуманітарна допомога), що дозволяє ефективніше використовувати ресурси контролю;
- **персональна відповідальність та доброчесність** – кожен працівник державного органу або установи несе персональну відповідальність за дотримання антикорупційного законодавства та стандартів етичної поведінки.

Такий підхід забезпечує комплексність антикорупційної політики та дозволяє підтримувати належний рівень доброчесності навіть в умовах воєнного стану.

3. Основні засади та ключові напрями антикорупційної політики

Антикорупційна політика в умовах воєнного стану реалізується через систему взаємопов'язаних напрямів, які охоплюють найбільш уразливі до корупції сфери державного управління.

До основних засад і водночас ключових напрямів належать оборонні закупівлі, відновлення країни, сектор оборони та належне нормативно-правове забезпечення, а саме:

3.1. Оборонні закупівлі

Оборонні закупівлі є однією з найбільш ризикованих сфер у зв'язку з великими обсягами фінансування, терміновістю процедур та частковим обмеженням публічності.

З метою мінімізації корупційних ризиків у даній сфері забезпечується:

- використання електронної системи Prozorro для здійснення закупівель (у межах, допустимих під час воєнного стану);
- впровадження публічного звітування про укладені договори з урахуванням обмеження доступу до чутливої інформації;
- посилення внутрішнього контролю та відповідальності посадових осіб;
- застосування ризик-орієнтованого підходу при плануванні та здійсненні закупівель.

3.2. Відновлення країни та забезпечення прозорості

Процеси відбудови України супроводжуються значними фінансовими ресурсами, у тому числі міжнародною допомогою, що об'єктивно підвищує ризики зловживань.

Основними інструментами забезпечення доброчесності у цій сфері є:

- прозоре та підзвітне управління проектами відновлення;
- проведення внутрішнього та зовнішнього аудиту використання коштів;
- здійснення контролю з боку міжнародних партнерів та донорських організацій;
- впровадження антикорупційних механізмів на всіх етапах реалізації проектів — від планування до завершення;
- цифровізація процесів обліку та звітності.

3.3. Сектор оборони

У секторі оборони антикорупційна політика реалізується з урахуванням необхідності дотримання режиму секретності та вимог інформаційної безпеки.

Ключові заходи включають:

- організацію ефективного внутрішнього контролю у військових, правоохоронних та медичних установах;
- забезпечення взаємодії з Національним агентством з питань запобігання корупції щодо виявлення та усунення корупційних ризиків;

- обмеження розголошення інформації, що становить державну таємницю або є чутливою в умовах воєнного стану;
- підвищення рівня доброчесності персоналу та відповідальності керівників.

3.4. Законодавча база та інституційне забезпечення

Реалізація антикорупційної політики здійснюється на основі чинного законодавства у сфері запобігання корупції та відповідних державних програм.

Зокрема, забезпечується:

- виконання Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки;
- адаптація нормативно-правових актів до умов воєнного стану;
- удосконалення механізмів фінансового контролю та декларування;
- координація діяльності антикорупційних органів та інших державних інституцій.

Таким чином, поєднання зазначених напрямів дозволяє забезпечити комплексний підхід до запобігання корупції, навіть в умовах воєнного стану, коли зростає навантаження на державні інституції та підвищуються ризики зловживань.

4. Система антикорупційних органів

В Україні функціонує спеціалізована система антикорупційних органів, яка забезпечує формування, реалізацію та контроль державної антикорупційної політики, а також притягнення винних осіб до відповідальності.

До цієї системи входять:

• **Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)** – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізацію державної антикорупційної політики. До основних повноважень НАЗК належать:

- здійснення фінансового контролю (перевірка декларацій, моніторинг способу життя);
- виявлення та врегулювання конфлікту інтересів;
- контроль за дотриманням антикорупційного законодавства;
- розроблення антикорупційних програм та оцінка корупційних ризиків;
- ведення реєстрів (зокрема реєстру декларацій та реєстру корупціонерів);

• **Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)** – правоохоронний орган, уповноважений здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, насамперед щодо високопосадовців.

Основні функції:

- виявлення та розслідування корупційних злочинів;
- проведення оперативно-розшукових заходів;
- документування фактів корупції;
- взаємодія з іншими правоохоронними органами та міжнародними партнерами;

• **Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП)** – структурний підрозділ прокуратури, який здійснює процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях, що розслідуються НАБУ. Основні завдання:

- нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування;
- підтримання публічного обвинувачення в суді;
- представництво інтересів держави у відповідних справах;

• **Вищий антикорупційний суд (ВАКС)** – спеціалізований суд, який здійснює правосуддя у справах про корупційні кримінальні правопорушення. Його діяльність спрямована на забезпечення невідворотності покарання та підвищення довіри до судової системи.

Щодо взаємодія антикорупційних органів слід зазначити, що вказані органи функціонують як єдина система:

- Національне антикорупційне бюро України – здійснює розслідування;
- Спеціалізована антикорупційна прокуратура – забезпечує процесуальне керівництво;
- Вищий антикорупційний суд – розглядає справи та ухвалює рішення;
- Національне агентство з питань запобігання корупції – забезпечує превенцію та контроль.

Такий розподіл повноважень дозволяє забезпечити комплексний підхід – від запобігання корупції до притягнення винних осіб до відповідальності.

В умовах воєнного стану діяльність антикорупційних органів не припиняється, а навпаки – набуває особливого значення.

Основні особливості:

- безперервність виконання повноважень попри безпекові виклики;
- адаптація процедур до умов обмеженого доступу до інформації;
- посилення контролю за використанням бюджетних коштів, зокрема у сфері оборони та відновлення;
- активна взаємодія з міжнародними партнерами щодо забезпечення прозорості використання допомоги;
- підвищена увага до корупційних ризиків у критичних сферах (медицина, оборона, гуманітарна допомога).

Отже, ефективне функціонування системи антикорупційних органів є ключовою умовою забезпечення законності, прозорості та довіри до держави, особливо в умовах воєнного стану.

5. Антикорупційна програма та законодавча база

Нормативно-правове забезпечення антикорупційної політики України становить цілісну систему законодавчих та підзаконних актів, які визначають правові та організаційні засади запобігання і протидії корупції.

Основа антикорупційного законодавства складають:

- **Закон України «Про запобігання корупції»** — базовий нормативно-правовий акт, який визначає систему запобігання корупції, статус суб'єктів відповідальності, вимоги фінансового контролю, правила врегулювання конфлікту інтересів, обмеження щодо отримання подарунків та інші ключові механізми;
- **Державна антикорупційна програма на 2026–2028 роки** — комплексний документ, розроблений Національне агентство з питань запобігання корупції та затверджений на виконання антикорупційної стратегії, який визначає конкретні заходи, строки їх виконання та відповідальних суб'єктів;
- **інші нормативно-правові акти**, прийняті Верховна Рада України та Кабінетом Міністрів України, зокрема ті, що регулюють питання публічних закупівель, державної служби, фінансового контролю та відповідальності за корупційні правопорушення;
- **спеціальні нормативні акти**, прийняті в умовах воєнного стану, які встановлюють особливості правового регулювання з урахуванням безпекових викликів.

Щодо особливостей правового регулювання в умовах воєнного стану слід відмітити, що антикорупційне законодавство зазнало певних змін та адаптацій, спрямованих на забезпечення ефективності державного управління:

- тимчасове спрощення процедур — запроваджено з метою оперативного забезпечення потреб оборони, медицини та інших критично важливих сфер, зокрема у частині закупівель та прийняття управлінських рішень;
- адаптація фінансового контролю — у певні періоди було змінено строки подання декларацій, особливості їх перевірки та доступу до відповідних реєстрів;
- відновлення обов'язків декларування — після стабілізації окремих процесів відновлено подання декларацій та повноцінне функціонування системи фінансового контролю;
- обмеження доступу до окремих реєстрів і даних — з метою захисту інформації в умовах збройної агресії;
- посилення відповідальності у чутливих сферах — зокрема щодо використання бюджетних коштів, гуманітарної допомоги та ресурсів оборонного призначення.

Актуальні тенденції розвитку законодавства

На сучасному етапі антикорупційна політика України продовжує розвиватися з урахуванням викликів воєнного часу та євроінтеграційного курсу держави. Зокрема:

- триває вдосконалення механізмів фінансового контролю та перевірки декларацій;
- розширюється цифровізація антикорупційних інструментів;
- посилюється інституційна спроможність антикорупційних органів;
- формується нова стратегія державної антикорупційної політики на наступний період, яку розглядає Верховна Рада України.

Таким чином, законодавча база антикорупційної політики є динамічною та адаптується до умов воєнного стану, забезпечуючи баланс між ефективністю державного управління та необхідністю запобігання корупції.

6. Корупційні ризики в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану корупційні ризики суттєво зростають у зв'язку з підвищеним навантаженням на систему державного управління, необхідністю оперативного прийняття рішень та обмеженням окремих механізмів контролю. Це потребує особливої уваги до питань доброчесності та внутрішнього контролю.

Найбільш типові корупційні ризики:

- зловживання при закупівлях – можливе завищення вартості товарів і послуг, укладення договорів із пов'язаними особами, уникнення конкурентних процедур, формальне обґрунтування нагальності закупівель (у тому числі поза повноцінним використанням системи Prozorro);
- конфлікт інтересів – прийняття рішень в умовах наявності приватного інтересу (родинні, ділові або інші зв'язки), що може впливати на об'єктивність і неупередженість посадових осіб;
- непрозоре використання гуманітарної допомоги – неналежний облік, розподіл або використання гуманітарних ресурсів, їх привласнення або використання не за цільовим призначенням;
- маніпуляції з фінансовими ресурсами – нецільове використання бюджетних коштів, штучне завищення обсягів робіт або послуг, подвійне фінансування окремих заходів;
- зловживання службовим становищем – прийняття рішень в інтересах третіх осіб, використання повноважень для отримання неправомірної вигоди;
- порушення у кадровій сфері – призначення на посади без дотримання встановлених процедур, лобіювання інтересів окремих осіб;
- ризик у сфері медичного забезпечення (актуально для ДУ «ТМО») – закупівля лікарських засобів та медичного обладнання за завищеними цінами, непрозорий розподіл ресурсів, потенційні зловживання при укладенні договорів з постачальниками.

Основні причини виникнення корупційних ризиків:

- терміновість прийняття рішень – необхідність швидкого реагування в умовах війни часто призводить до спрощення процедур та зменшення рівня перевірок;
- обмеженість контролю – тимчасове обмеження доступу до інформації, скорочення контрольних заходів або їх формалізація;
- значні обсяги фінансування – великі потоки бюджетних і міжнародних коштів підвищують зацікавленість у зловживаннях;
- людський фактор – недостатній рівень доброчесності окремих посадових осіб, низька правова культура або свідоме ігнорування вимог законодавства;
- недосконалість або швидка зміна нормативної бази – часті зміни правил можуть створювати прогалини або можливості для маніпуляцій;
- обмежений громадський контроль – через безпекові обмеження зменшується можливість зовнішнього нагляду з боку суспільства та ЗМІ.

Для зниження рівня корупційних ризиків важливо:

- забезпечувати належний внутрішній контроль та документування рішень;
- дотримуватися вимог антикорупційного законодавства та внутрішніх процедур;
- своєчасно повідомляти про конфлікт інтересів;
- взаємодіяти з Національне агентство з питань запобігання корупції у разі виникнення сумнівних ситуацій;
- підвищувати рівень правової обізнаності працівників;
- впроваджувати принципи доброчесності у щоденну діяльність.

Таким чином, своєчасне виявлення та усвідомлення корупційних ризиків є ключовою умовою їх попередження, особливо в умовах воєнного стану, коли будь-які зловживання можуть мати значний негативний вплив на обороноздатність держави та довіру суспільства.

7. Практичні рекомендації

З метою мінімізації корупційних ризиків у службовій діяльності працівникам необхідно дотримуватись комплексу превентивних заходів, спрямованих на забезпечення прозорості, доброчесності та підзвітності прийнятих рішень.

До основних рекомендацій можна віднести:

- ***документування всіх рішень*** – кожне управлінське рішення повинно бути належним чином оформлене, обґрунтоване та підтверджене відповідними документами. Це забезпечує можливість подальшої перевірки та знижує ризик безпідставних звинувачень;
- ***унікнення приватного інтересу*** – працівник зобов'язаний не допускати ситуацій, у яких його особисті, сімейні чи ділові інтереси можуть впливати на

виконання службових повноважень. У разі виникнення такого інтересу – невідкладно повідомляти про це керівництво та діяти відповідно до законодавства;

- **своєчасне врегулювання конфлікту інтересів** – у випадку його наявності необхідно не лише повідомити, а й вжити заходів щодо недопущення впливу на прийняття рішень (самовідвід, передача повноважень тощо);
- **консультування з уповноваженою особою** – у разі виникнення сумнівів щодо правомірності дій або рішень доцільно звертатися до уповноваженої особи з питань запобігання та виявлення корупції, яка надає роз’яснення та рекомендації;
- **неухильне дотримання внутрішніх процедур** – виконання встановлених правил і регламентів (особливо у сфері закупівель, кадрових рішень, обліку матеріальних цінностей) є ключовим запобіжником корупційних правопорушень;
- **підвищення рівня правової обізнаності** – регулярне ознайомлення з вимогами антикорупційного законодавства, участь у навчаннях, семінарах та тренінгах сприяє формуванню належної правової культури;
- **дотримання обмежень щодо отримання подарунків** – прийняття будь-яких матеріальних чи нематеріальних благ має здійснюватися виключно в межах, визначених законом;
- **обачність у взаємодії з контрагентами** – необхідно уникати неформальних домовленостей, віддавати перевагу офіційній комунікації та перевіреним процедурам;
- **використання електронних систем і сервісів** – застосування цифрових інструментів (зокрема Prozorro та електронного документообігу) сприяє підвищенню прозорості та зменшенню впливу людського фактора;
- **особиста відповідальність і добросовісність** – кожен працівник повинен усвідомлювати, що дотримання антикорупційного законодавства є не лише юридичним обов’язком, але й елементом професійної етики.

Дотримання зазначених рекомендацій дозволяє суттєво знизити ймовірність виникнення корупційних правопорушень та забезпечити належний рівень довіри до діяльності установи, особливо в умовах воєнного стану.

8. Роль працівників ДУ «ТМО» у запобіганні корупції

Працівники ДУ «ТМО» є безпосередніми учасниками реалізації антикорупційної політики на практиці та виступають суб’єктами відповідальності за дотримання вимог антикорупційного законодавства. Саме від їхньої добросовісності, правової обізнаності та щоденних рішень значною мірою залежить рівень прозорості та законності діяльності установи.

Основні обов'язки працівників:

- **своєчасне подання декларацій** – виконання вимог фінансового контролю відповідно до законодавства, у тому числі подання щорічних, перед звільненням та після звільнення декларацій;
- **недопущення конфлікту інтересів** – уникнення ситуацій, у яких приватний інтерес може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень;
- **своєчасне повідомлення про наявність конфлікту інтересів** – інформування безпосереднього керівника або уповноваженої особи та вжиття заходів щодо його врегулювання;
- **дотримання обмежень щодо отримання подарунків** – прийняття подарунків виключно в межах, визначених законодавством, та недопущення отримання неправомірної вигоди;
- **дотримання стандартів етичної поведінки** – забезпечення доброчесності, неупередженості, ввічливості та професійності у службовій діяльності;
- **виконання вимог внутрішніх антикорупційних документів** – антикорупційної програми установи, наказів, положень та інших локальних актів;
- **сприяння виявленню корупційних ризиків** – інформування керівництва або уповноваженої особи про можливі порушення чи ризики.

Ключові сфери підвищеного корупційного ризику:

Особлива увага у діяльності працівників ДУ «ТМО» повинна приділятися таким напрямам:

- **медичні закупівлі** – необхідність дотримання прозорих процедур при закупівлі лікарських засобів, медичного обладнання та послуг, недопущення завищення цін або лобювання інтересів окремих постачальників (із застосуванням системи Prozorro);
- **кадрові рішення** – забезпечення об'єктивності та законності при призначенні, переведенні або заохоченні працівників, недопущення впливу особистих зв'язків;
- **взаємодія з постачальниками та контрагентами** – виключно в межах офіційних процедур, недопущення неформальних домовленостей, отримання будь-яких переваг чи вигод;
- **облік і використання матеріальних ресурсів** – контроль за використанням медикаментів, обладнання та інших матеріальних цінностей;
- **надання медичних послуг** – недопущення отримання неправомірної вигоди від пацієнтів або третіх осіб.

Підходячи з практичного боку до зазначеної проблематики необхідно звернути увагу на значення ролі саме працівників установи.

Кожен працівник є важливою ланкою у системі запобігання корупції. Навіть незначні порушення або ігнорування встановлених правил можуть призвести до суттєвих негативних наслідків як для установи, так і для держави в цілому.

Формування культури доброчесності, відповідального ставлення до службових обов'язків та неухильного дотримання законодавства є основою ефективної антикорупційної діяльності в ДУ «ТМО», особливо в умовах воєнного стану.

9. Висновки

Підсумовуючи вище викладене слід зазначити, що антикорупційна політика в умовах воєнного стану є критично важливою складовою функціонування держави, оскільки безпосередньо впливає на ефективність використання ресурсів, обороноздатність країни та рівень довіри суспільства до органів влади.

В умовах підвищених ризиків, пов'язаних із значними обсягами фінансування, спрощенням процедур та обмеженням доступу до інформації, особливого значення набуває забезпечення прозорості, підзвітності та належного контролю на всіх рівнях державного управління.

Ефективність реалізації антикорупційної політики залежить не лише від діяльності спеціалізованих органів, таких як Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України та Вищий антикорупційний суд, але й від свідомої та відповідальної поведінки кожного працівника.

Важливим є розуміння того, що дотримання вимог антикорупційного законодавства, своєчасне виявлення та врегулювання конфлікту інтересів, а також неухильне виконання службових обов'язків на засадах доброчесності є невід'ємною частиною професійної діяльності.

Кожен працівник, незалежно від посади, відіграє важливу роль у формуванні антикорупційного середовища в установі. Саме щоденна доброчесна поведінка, правова обізнаність та відповідальне ставлення до виконання службових повноважень створюють основу для запобігання корупції.

Таким чином, дотримання законодавства, принципів доброчесності та особиста відповідальність є ключовими умовами забезпечення прозорості, ефективності діяльності державних органів і зміцнення довіри громадян до держави, особливо в умовах воєнного стану.